Vásárhelyi Árpád

Az olasz baloldali pártok választási eredményei az EP-választásokon, a kezdetektől az első köztársaság végéig

Bevezetés

A politikai törésvonalaknak a szervezetek számára leginkább strukturális szempontból van jelentőségük, ugyanakkor jelentős kihatással vannak a morfológiai tulajdonságaikra is. Lipset és Rokkan rámutatott arra, hogy a politikai tagoltság a csoportkonfliktusok eredményeként jön létre,[1] ezenkívül pedig arra, hogy a pártok és a társadalmi csoportok között közvetlen kapcsolat van.[2] A csoportok közötti törésvonalakról akkor beszélhetünk, ha az társadalomszerkezeti, normatív-kulturális és politikai-szervezeti szint mindegyikében jelen van.[3] Szükséges ezenkívül az is, hogy ezek a konfliktusok hosszútávon is fennmaradjanak, mert ezek átmenetisége esetében nem okoznak valós törésvonalat. Mindazonáltal a politikai és a társadalmi tagoltság nem azonos fogalmak, így a törésvonal-fogalom a politikai megosztottság meghatározott típusát jelenti.[4] A törésvonalak sokfélék lehetnek, azok teljes és végleges felsorolása szinte lehetetlen, ugyanis a társadalomi berendezkedés változásával, a technika fejlődésével, az egyes etnikumok további tagolódásával újabb törésvonalak jöhetnek létre. Klasszikusnak tekinthető az ipari forradalom következtében kialakult urbánus-népi törésvonal (vidék-város ellentét) (pl. skandináv rendszerek), de az indusztrializáció magával hozta a munkáltató (tőkés) – munkavállaló (munkás) szembenállást is. Az etnikailag megosztott országokban jelen van az ezen alapuló hovatartozási törésvonal (Belgium), melyhez hasonlatos a nyelvi megosztottság is, máshol viszont jelentős vallási alapú csoportkonfliktus (Észak-Írország), amely lehet akár szekuláris–klerikális jellegű is. A vallás tekintetében törésvonalat képezhet az egyház és az állam szembenállása is. Létezik ugyanakkor a modernitás-pártiság szembenállása a tradicionalista csoportokkal. Újsütetű szembenállásról beszélhetünk a fogyasztói társadalomról alkotott képpel kapcsolatban a materialista és a poszt-materialista (zöld mozgalmak) csoportok között. Szintén újak az uniópártiság és unióellenesség, a globalizációpárti és az antiglobalista csoportok, valamint a posztkommunista államokban a média befolyásával és a befolyásolásával kapcsolatos álláspontokat képviselő rétegek binómiái.

---

[1] LIPSET, Seymur Martin – ROKKAN, Stein: *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: Introduction.* In: LIPSET, Seymur Martin – ROKKAN, Stein (eds.): *Party systems and voter alignments, Cross-National perspectives.* The Free Press, New York, 1967. 1–64.

[2] LIPSET, Seymur Martin: *Homo politicus. A politika társadalmi alapjai.* Osiris, Budapest, 1996.

[3] BARTOLINI, Stefano – MAIR, Peter: *Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilisation of the European Electorates 1885–1985,* Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

[4] ENYEDI Zsolt – KŐRŐSÉNYI András: *Pártok és pártrendszerek.* Osiris, Budapest, 2001.

Tapasztalataink alapján elmondható, hogy kialakult a mai ismereteink szerint legmélyebb törésvonal is, amely jellemzően a politikai pártokat érinti: a jobboldaliság és a baloldaliság szembenállása. Amennyiben elfogadjuk, hogy a legjelentősebb törésvonalat az európai demokráciák tekintetében a jobb és baloldal dichotómiája alkotja, úgy megállapíthatjuk azt is, hogy Nyugat-Európában Olaszország tudhatja magáénak az egyik legerősebb baloldali politikai erőt, amely a második világháború végétől kezdve az első Köztársaság bukásáig szinte konstans módon megőrizte befolyását. Az Olasz Kommunista Párt (Partito Comunista Italiano – PCI) pedig a szovjet blokkon kívüli kommunista pártok egyik legerősebbjének és legszervezettebbjének volt tekinthető.

Habár 1969. március 11-én az olasz kommunisták első alkalommal foglalhattak helyet a strasbourgi parlamenti patkóban,[5] közvetlen EP-választásokat csak 1979-ben rendeztek először, vagyis a nemzeti többpárti delegálás nem a közvetlen választások kezdetétől datálható. A vizsgált történeti időszak úgy került meghatározásra, hogy az teljes mértékben lefedje az olasz első köztársaság idejére esett európai parlamenti választások mindegyikét: az első közvetlen EP-választásoktól kezdődően, az 1989-es EP- választásokig, ugyanakkor csak azokat az EP-választásokat górcső alá véve, amelyek már közvetlen választással – és nem kormányok általi delegálással – kerültek megalakításra. Ugyan az első köztársaság egészen az 1994-es olasz parlamenti választásokig tartott, és abban az évben került sor az EP- választásokra is, ugyanakkor időben azt követően került megrendezésre, így megállapítható, hogy annak eredményét az azt közvetlenül megelőző országos parlamenti választások jelentősen befolyásolták.

Felhasználva a történeti módszer és a kvantifikatív összehasonlító elemzés adta lehetőségeket a kutatás egyik célja jellemzően történeti összehasonlítás jellegű: az olasz – klasszikusnak mondott – baloldali pártok, különösen az Olasz Szocialista Párt (Partito Socialista Italiano – PSI), az Olasz Kommunista Párt európai parlamenti választásokon való részvételének, elért eredményeinek ismertetése és azok diakronisztikus összehasonlítása. Mindezek időközönként szembeállításra kerülnek az országos parlamenti választásokon elért részvételi arányokkal és a pártok által elért eredményekkel is. A dolgozat összegzi egyrészt a választási részvételi arányokat, másrészt az egyes politikai pártok és választási formációk elért eredményeit. Amennyiben szükséges, úgy az elért eredmények általános politikai-gazdasági hátterét is vizsgálja: az olasz gazdasági csoda (boom economico) politikai összefüggéseit, az „ólom-évek” (anni di piombo) történéseit, a balközép blokk kialakulásától egészen az ötpárti blokkig (pentapartito), majd azt követően is. Jelen tanulmány nem törekszik a teljes történeti-politikai háttér feltárására, amely befolyásolta a választási eredményeket, csupán egy-egy olyan momentumot emel ki, mely valamilyen szempontból jelentősnek tekinthető. A kutatási célok elérése érdekében a diakronisztikus szemléletű genetikus módszer kerül alkalmazásra. Ennek elemei lesznek: a pártok hatalmi helyzete, európai parlamenti választásokon elért eredményeik és azok változásai, a pártok támogatói körének alakulása. További eleme

[5] SERENA, Maria: *Il consenso delle sinistre italiane all’integrazione europea (1950–1969).* In: *Diacronie. Studi di Storia Contemporanea,* Quando la classe operaia andava in paradiso, 13/2/2012. http://www.studistorici.com/2012/02/13/adesso_numero_9/

a munkának az esetlegesen elérhető adatok gyűjtése és feldolgozása, kronológiai összeállítása, így összehasonlító elemzés is történik választási eredmények, pártkonstrukciók sikerességének vonatkozásában.

Végül mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy az olasz baloldali pártok és mozgalmak kutatása hazánkban egyáltalán nem tekinthető elterjedtnek: a területet ismerő és művelő szakemberek száma egyrészt nagyon kevés, másrészt ők is keveset publikáltak az itt elemzésre kerülő témáról. Munkám szempontjából ez egyrészt előnyösnek tekinthető, mivel így újszerű vagy annak tekinthető összefüggések és megállapítások tétele lényegesen könnyebbé válhat, másrészt hátrányos is lehet, mert ez a tény a komparativitás lehetséges módszerének alkalmazását jelentősen behatárolja.

Az összehasonlítandó választási eredmények időbeli és térbeli kiterjedése, valamint az olaszországi választási törvény releváns szabályozása

A jelen tanulmányban foglalt elemzések a következőkben felsorolt választási adatokra terjednek ki:

a) választási részvételi adatok az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon az választó tagországok mindegyike tekintetében;
b) választási részvételi adatok az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon Olaszország tekintetében;
c) választási részvételi adatok az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi képviselőházi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében;
d) választási részvételi adatok az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi szenátusi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében;
e) választási eredmények az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon Olaszország tekintetében;
f) választási eredmények az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi képviselőházi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében;
g) választási eredmények az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi szenátusi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az adatok alapvetően két részre oszlanak: egyrészt részvételi adatokra, másrészt a leadott érvényes voksok preferenciáira. Helyi jellegű (tanácsi, önkormányzati) választások eredményei azért nem kerültek elemzésre, mert azok nehézkesen lennének összevethetőek az európai parlamenti választások eredményeivel, mégha Olaszország azon országok közé is tartozik, ahol nem egy egységes országos listás választási rendszer létezik az EP választások tekintetében, hanem mindösszesen öt területi listára adhatják le voksukat az adott területen élők.[6] Természetesen annak ténye, hogy a képviselőházi és szenátusi választásokat

[6] Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno. In: http://elezionistorico.interno.it/

négyévente, míg az EP-választásokat ötévente rendezik meg, szintén torzító tényezőként szolgál az összehasonlításban, viszont részben alkalmas arra, hogy az időközben változó választói preferenciákat valamennyire visszatükrözze, még akkor is, ha tudjuk, hogy a különböző választásokon részt vevő szavazók csak részben mutatnak személyi átfedéseket.[7] Ugyanakkor a részvételi adatok regionális bontásban kerültek összeállításra, melynek oka főként a gazdasági fejlettségben eltérő területek preferenciái különbözőségének elemzésére szolgál.

Olaszországban a második világháborút követően új választási rendszer került kialakításra. Az új választási törvény részeként bevezették a kötelező választási részvételt (melynek alapján a választásokon való részvétel nem állampolgári jog, hanem kötelesség), mely mintegy ötven évig része is maradt a szabályozásnak. Ennek bevezetése egy konkrét ügyben került előtérbe: a háború után népszavazásra került annak kérdése, hogy Olaszország államformája a jövőben királyság vagy köztársaság legyen. A monarchiapártiak bízva abban, hogy a kötelező választás bevezetése a konkrét kérdésben – széleskörű részvételből fakadóan – győzelmüket hozhatja, ezt propagálták. A kötelező választás végülis bevezetésre került, és minden egyes olaszországi választás tekintetében érvényes lett. A rendszer nagyon hasonlatos volt a mai belga választási szabályozáshoz: amennyiben valamely választó több választáson nem vesz részt, úgy választójoga átmenetileg felfüggesztésre kerül. Ehhez társult még az is, hogy az így átmenetileg választójogot vesztett állampolgár nem pályázhatott állami pozíciókra és nem viselhetett semmilyen állami hivatalt sem, illetve sem közalkalmazott, sem köztisztviselő nem lehetett. Mindezekből kifolyólag megállapítható, hogy Olaszországban a választási részvétel minden esetben igen magas volt. A választástól távolmaradásból származó esetleges negatív következményeket ugyanakkor csupán kevés esetekben alkalmazták. A kötelező választási részvétel szabályozása viszont az évek során szinte folyamatosan vita tárgya volt, és jellemzően a liberális pártok érveltek ellene. Végül az 1990-es évek elején (melyet megelőző mintegy 50 év során mintegy 55 kormány váltotta egymást) minden politikai erő meg tudott állapodni abban, hogy szükséges a választási rendszer gyökeres átalakítása. 1993-ban új választási törvényt fogadtak el, melyet népszavazás is megerősített. A jelenleg hatályos szabályozás a választásokon való részvételt jogként definiálja, és nem tartalmazza annak kötelező mivoltát.[8]

2. Részvételi arányok az közvetlen EP választásokon, valamint a nemzeti (képviselőházi és szenátusi) választásokon

Ahogyan azt az 1976-os brüsszeli egyezmény lefektette, az első közvetlen EP-választást követően az Európai Parlament politikai bizottsága megbízást kapott arra, hogy kidolgozzon egy egységes választási eljárási szabályt az ad-hoc albizottság által

[7] Ez részben a részvétel vagy nem részvétel tényével, valamint az időközbeni aktív választási jog megszerzésével vagy annak elvesztésével indokolható.

[8] Elections in the European Union – A Comparative Overview - International IDEA, The UK Electoral Commission European Parliamentary Elections Seminar, Cardiff, July 2004 - 3. Compulsory Voting.

elvégzett munka alapján.[9] Ezt igen sok vita, egyeztetés és döntés követte. Elmondható ugyanakkor, hogy mindezidáig a tagországok eljárási szabályainak tekintetében különbözőségek fedezhetők fel, így megállapíthatjuk, hogy jellemzően mindmáig az EP-választások az egyes országokban a nemzeti választási eljárásoknak megfelelően kerülnek megrendezésre. [10]

Az olasz választási rendszer sajátosságaiból kifolyólag mind az európai parlamenti, mind a nemzeti választásokon való részvételi arány 80 és 90% között alakult,[11] és ez a tendencia az első köztársaság végéig szinte stagnál. Majd csupán a második köztársaság idején változik ez, mégpedig negatív irányban: a választásokon való részvétel kötelezőségének eltörlése alapvetően csökkenő részvételt eredményezett. A nemzeti választások esetében az évek során viszont látható némi fluktuáció a részvételi adatokban, mégha az nem is tekinthető jelentősnek. Az olasz EP-választásokon való részvétel így átlagosan mintegy 15-20% volt magasabb 1979. és 1989. között a tagországi átlagos részvételnél, mely általában 65% körül alakult. Az 1979-es EP-választások során az összes választásra jogosult állampolgár mintegy 63%-a járult az urnákhoz,[12] melyhez nyilvánvalóan pozitívan járultak hozzá azon országok választási részvételi eredményei, melyekben az aktív választási jog nem gyakorolható, hanem kötelező (így Belgiumban és Luxemburgban, valamint Olaszországban is). Ennek is tudható be, hogy Olaszországban a részvétel elérte a 85,5%-ot.[13] Jelentős változást ennek tekintetében csak 1990 után láthatunk. Az olaszországi EP-választások tekintetében figyelmet érdemel a részvételi különbség azok tekintetében, akik hazájukban, és akik más tagországban adták le voksukat. Míg 1979-ben az „otthon" szavazók aránya meghaladta a 86%-ot, addig a „külföldön élők" csupán kevesebb mint 36%-a járult az urnákhoz.[14] Ennek oka feltehetően az, hogy a külföldön a választási törvény esetleges alkalmazásából származó negatív szankciók érvényesíthető vagy érvényesülő ereje jelentősen alacsonyabb az „otthoniakénál", vagyis a külföldön élőket kevésbé lehet „fenyegetni" állami állásokra vonatkozó hivatalvesztéssel, vagy választójogból való kizárással. Ugyanez a tendencia érvényesült az 1984-es és az 1989-es EP-választásokon is.[15]

A választólisták területi rendszere is máshogy alakult az egyes országokban: egyes esetekben országos listákról beszélhetünk (így volt ez például eredetileg Franciaországban, Görögországban, Luxemburgban, Spanyolországban, Portugáliában, Finnországban, Svédországban, Ausztriában, Dániában, Hollandiában) más esetekben pedig egy-egy országot régiókra osztottak fel, melyek önálló listákkal rendelkeztek Belgium, Írország esetében).[16] Olaszországban is ez utóbbi érvényesült: az köztársaság

[9] PASQUINUCCI, Daniele: *Uniti dal voto? - Storia delle elezioni europee 1948–2009.* FrancoAngeli, Milano, 2013. 331.
[10] PASQUINUCCI 2013: 344.
[11] Lásd az 1., 2. és 3. sz. táblázatot.
[12] Az 1979-től 2009-ig nyilvántartott részvételi adatok forrása: http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/it/turnout_it_txt.html
[13] PASQUINUCCI 2013: 308.
[14] Lásd a 2. sz. táblázatot.
[15] Lásd a 2. sz. táblázatot.
[16] PASQUINUCCI 2013: 281–282.

földrajzi területét öt választókerületre osztották, melyek a következők voltak: Észak-Kelet, Észak-Nyugat, Közép-Olaszország, Dél-Olaszország, valamint a Szigetek.[17] (Ezt később az EU tagországainak jelentős bővülése sem változtatta meg, kivéve Szlovákia esetében, mely megtartotta korábbi nemzeti választásaikra kialakított választási-területi felosztását.[18])

Az egyes olasz régiókban való részvételi arányok is sajátos képet mutatnak. Mind az 1979-es, mind az 1984-es, mind pedig az 1989-i évi EP-választásokon az észak-keleti választási régió került ki eminensen, vagyis mindhárom választás alkalmával itt volt a legnagyobb a részvétel, méghozzá úgy, hogy ez 1979-ben még a 90%-ot is meghaladta.[19] Az észak-keleti régiót jellemzően a részvétel tekintetében szinte mindig az észak-nyugati régió követte (mely a legtöbb választásra jogosult állampolgárral rendelkezik), mely megelőzte a középső régiót, habár e különbség általában nem számottevő. Legkevésbé konformistának a szigetek állampolgárait lehet tekinteni: részvételi arányuk átlagosan 15-17%-kal marad el az eminensétől, de csak néhány százalékkal, az őt megelőző déli régiótól. A Szigetek-régió ugyanakkor a választásra jogosultak tekintetében legnagyobb észak-nyugati régióhoz képest csak mintegy 40%-nyi választásra jogosulttal rendelkezik, vagyis a Szigetek alacsony részvételi aránya kisebb mértékben esik latba a nemzeti összrészvétel szempontjából. Mindegyik választói régióban jelentős az érvénytelen szavazatok aránya, melyet részünkről részben a kötelező választási részvétel negatív hatásaként értékelünk, vagyis úgy gondoljuk, hogy mindazok, akik a választáson nem kívántak részt venni, de adminisztratív okból arra kötelezték őket, e módon érvényesítették preferenciáikat.

Az egyes tagországok jellemzően más választási szabályokat vezettek be az EP-választások lebonyolítása tekintetében, mint azt a helyi választások esetében tették. Ez arra kényszerítette az induló pártokat és jelölteket, hogy megfelelően változtassanak kampánystratégiájukon.[20] Kiemelt jelentősége volt annak, hogy egészen 2004-ig az ún. pozícióhalmozás lehetséges volt, vagyis az EP-képviselőség nem volt összeférhetetlen más állami pozícióval (országgyűlési vagy helyi önkormányzati képviselőség, stb.), habár egyes országok már hamarabb tettek erre intézkedéseket, ugyan különböző szabályzásokkal (Belgium, Görögország).[21] Egyes esetekben viszont a kandidáló pártok szabtak határt a pozícióhalmozásnak.[22]

Egy következő jelentős változás a passzív választójog területén jelent meg Olaszországban, melyet egy európai tanácsi direktíva előzött meg. Az 1989. évi IX. törvény, melyet 1989. január 18-án fogadtak el, lehetővé tette, hogy Olaszország területén más uniós országban honos személyek is passzív választójogot kaphattak, vagyis képviselő-jelölté válhattak. Az új rendszer támogatói ebben az egységesülő rendszer felé való törekvés lehetőségeit látták, kritikusai pedig azt az uniós jogokkal való visszaélésnek tekintették.[23] Ebből később alkotmányos vita is kerekedett, mivel az

[17] Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma. In: http://elezionistorico.interno.it/
[18] PASQUINUCCI 2013: 282.
[19] Lásd a 2. sz. táblázatot.
[20] PASQUINUCCI 2013: 281.
[21] PASQUINUCCI 2013: 285.
[22] PASQUINUCCI 2013: 286.
[23] PASQUINUCCI 2013: 286.

Olasz Köztársaság Alkotmánya 51. cikke kimondja, hogy Olaszországban állami hivatalt csak olasz állampolgár viselhet, melynek tekintetében az olasz Alkotmánybíróság megállapította, hogy ezen kitétel nem értelmezendő az EP-választásokra vonatkozóan.[24] Az első ilyen jelölések egyike volt Maurice Duverger francia politikus jelölése az Olasz Kommunista Párt listáján, mely nyilvánvalóan kampányérdeket szolgált: mégpedig nem mást, mint a kommunisták európai szintű összefogását, és egy jelentősen szélesebb területi támogatást annál, mint amelyet a nemzeti politika porondja kínált.[25] Ez később követte az Olasz Szocialista Párt és az Olasz Demokratikus Szocialista Párt (PSDI) is, akik még mégjobban kimerítették a jogszabály adta lehetőségeket: mindketten egy-egy kelet-európai „száműzöttet" jelölt listáin: az előbbi Jiri Pelikán csehszlovák, az utóbbi Leonid Pliusc ukrán politikust, melynek nyilvánvaló üzenete volt a kommunista párt részére is. Más – nemzeti – pártok felé ugyanakkor nyilvánvaló üzenet volt az, hogy a baloldali pártok képesek nemzetközi szinten is összefogni, és érdekeiket képviselni.[26] A maastrichti egyezmény és az azt követő tanácsi irányelv megváltoztatta az aktív választójog tartalmát is, így lehetővé téve a más tagállamokban tartózkodó tagállami állampolgár választójogát is abban az országban, ahol éppen tartózkodik. Ez 1994-ben mintegy 3-4 millió választót érintett. [27]

Az EP-választásokhoz hasonlatosan alakultak a részvételi arányok az inkriminált időszakban tartott képviselőházi és szenátusi választásokon is. Ugyan 1979. és 1992. között tartott négy választás alkalmával a részvételi arány egyre csökkent, ennek mértéke nem számottevő, de konstans. A képviselőházi választások esetében ez majdnem 91%-ról indult és 87%-ban végződött, a szenátusi választások esetében pedig szinte ugyanez a helyzet. Feltételezzük, hogy a 1992-es némileg alacsonyabb részvétel (mely a régi választási törvény alapján rendezett utolsó választás volt) már a pártrendszer válságának, és részben a pártokrácia elutasításának tudható be, habár ennek manifesztálódása a részvételi számokban nem jelentős. Kiemelkedően magas ugyanakkor az érvénytelen szavazólapok száma, mely több mint 35 millió leadott voks esetében mintegy 2,3 millióra rúg (6,4%). Konstans módon nő ugyanakkor 1979. és 1992. között egyrészt a választásra jogosult állampolgárok (+ 5 millió), másrészt a választáson résztvevő állampolgárok abszolút száma is (+2,7 millió).

3. A baloldal választási eredményei az közvetlen EP választásokon (1979-től) az első köztársaság végéig

3.1. Az 1979. évi EP-választások

Az 1979. első közvetlen EP választás európai szintű kampánya is a két klasszikusnak mondható törésvonal mentén alakult ki: egyrészről a szocializmus Európája állt szemben a „szabadság" Európájával (mely jellemzően a liberális politikát volt hivatott megtestesíteni), másrésről pedig az Európa-pártiság ütközött az azt ellenző erőkkel,

[24] PASQUINUCCI 2013: 287.
[25] PASQUINUCCI 2013: 287.
[26] PASQUINUCCI 2013: 287.
[27] PASQUINUCCI 2013: 288.

mely főként a nemzeti és nemzetek feletti érdekek kontrasztálasában merült ki.[28] Nagyjából ugyanez a tematika jelent meg az 1984. évi EP választásokon is. Nem csupán az általánosan elfogadott álláspont szerint, de meggyőződésünk alapján is megállapítható, hogy az európai szintű kampányok lényegesen nem befolyásolták a helyi választási eredményeket, mindazonáltal, hogy az állampolgárok egyrészt nem minden esetben tudták lényegileg azokat számottevően megkülönböztetni egymástól, másrészt pedig maguktól az összeurópai érdekeket igen távolállónak értékelték. Az országos EP-kampányok tekintetében látható volt a képviselőházi illetve szenátusi képviselettel rendelkező pártok fölénye a média-megjelenésekben.[29] Meghatározók voltak a választások során a kampánytémák is, melyek száma a közvetlen választás bevezetésekor jelentősen megnövekedett.[30] Kialakultak ugyanakkor több vagy mindegyik tagországra vonatkozó témák is, melyek jelentősen egységesítették az egyes országokban zajló politikai diskurzus tematikáját. Eleinte (mint ahogyan 1979-ben is), a tagországok szocialista pártjai nem voltak még képesek egy egységes program elfogadására, habár az 1977. tavaszán kidolgozott manifesztum egy integrációpárti álláspontot fogalmazott meg, mely megfelelt a német SPD által képviselt álláspontnak, de elfogadhatatlanná vált a francia szocialisták, a brit munkáspártiak vagy a dán szociáldemokraták számára.[31]

Az egyes tagországok különböző bejutási küszöböket állítottak fel a listák tekintetében. Ez Olaszországban 4%-ban került megállapításra.[32] Ennek nyilvánvalóan jelentős kihatása volt azon pártok számára, melyek képviselőhelyet szerezhettek. A mintegy 35 millió leadott érvényes szavazatból közel 13 milliót a Kereszténydemokrata Párt (DC) szerzett meg, mellyel 29 mandátumhoz jutott a megszerezhető 81 képviselői helyből (35%). A baloldal pártok közül a következők jutottak képviselethez: az Olasz Kommunista Párt (PCI) (24 hely), az Olasz Szocialista Párt (PSI) (9 hely), az Olasz Demokratikus Szocialista Párt (3 hely), a Proletár Egység Pártja (PDUP) (1 hely) és a Proletárdemokrata Párt (Dem.Prol) (1 hely). Ha a bal és jobboldali dichotómia alapján jellemeznénk az eredményeket, akkor elmondható lenne, hogy a baloldali pártok a megszerzett 38 képviselői hellyel jelentős blokkot alkotnak, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt a nemzeti politikában a PSI már évek óta együttesen alakított kormányt a DC-vel, és ahhoz politikailag jelentősen közelebb állt, mint a PCI-hez. Az PCI-t az PSI közreműködésével az olasz politikai pártok összefogása tartotta távol a kormányrúdtól, a közvetlen kormányzati részvételtől; a PCI-vel szemben érvényesítették a conventio ad excludendum mechanizmusát. A PSI felelőssége ebben az összefüggésben nem kerülhető meg.[33] Mindennek ellenére a PCI továbbra is tartotta a nemzeti választásokon a második világháború óta jellemzően tartott második helyét. A PCI ezzel az

[28] *Europa liberista, Europa socialista.* In: *Il Sole 24 ore,* 1978. november 12.
[29] PASQUINUCCI 2013: 290.
[30] PASQUINUCCI 2013: 293.
[31] PASQUINUCCI 2013: 294.
[32] BARDI, Luciano – CALOSSI, Enrico: *Le elezioni europee in Italia e in Europa*. In Giuliani, M. – Jones, E. (Szerk.), *Politica in Italia*. Mulino, Bologna, 2011. 118.
[33] PANKOVITS József: *Az olasz baloldal Antonio Gramscitól a Demokratikus Pártig,* L'Harmattan, Budapest, 2010. 236.

eredményével a közvetlenül választott Európai Parlament legerősebb kommunista pártjává vált, és az 1989. évi választásokig az is maradt.

3.2. Az 1984. évi EP-választások

Az 1984. évi EP-választások komoly fordulatot hoztak Olaszország életében. Olaszországban a legjelentősebb választási eredménynek az Olasz Kommunista Párt (PCI) „történelmi győzelme" tekinthető, amikoris fennállása alatt először és egyben utoljára – beleértve a nemzeti képviselőházi és szenátusi választásokat – a kapott szavazatainak száma meghaladta a kereszténydemokratákét (DC). Míg a DC 33%-ot addig a PCI 33,3%-ot ért el 1984-ben, így a DC három parlamenti helyet veszített 1979-hez képest, míg a PCI 24-ről 27-re emelte képviselőinek számát (mellyel továbbra is legnagyobb kommunista párt volt az Európai Parlamentben). Mindazonáltal az ötpárti szövetség (Pentapartito) nagyjából megtartotta pozícióját: az Olasz Szocialista Párt (PSI), az Olasz Liberális Párt (PLI) valamint az Olasz Republikánus Párt (PRI) (melyek egy listán Világi Pólus (Polo Laico) elnevezéssel indultak) megőrizték strasbourgi helyeiket, miközben az Olasz Demokratikus Szocialista Párt (PSDI) korábbi négy képviselőhelyéből egyet veszített el.[34] A DC két helyet veszített, az újfasiszta MSI egy helyet nyert, a szocialisták megőrizték 9 képviselői mandátumukat. A PCI 1,5 millióval több szavazatot kapott mint 1979-ben, a kereszténydemokraták ellenben mintegy 1,2 milliót veszítettek el. Új elemként ugyanakkor az olasz listákon bekerült egy helyi érdekeket képviselő párt is a Valle d'Aosta-i Unió – Progresszívak Valle d'Aosta-i Uniója képviseletében. Ez a párt a bal-jobb törésvonal mentén nehézkesen helyezhető el, mivel nacionalistának nem tekinthető, ellenben kifejezetten baloldali értékrendi képviselettel sem rendelkezik.

3.3.Az 1989. évi EP-választások

Az 1989-es választások európai szinten új tendenciákat hozta magukkal: mindenekelőtt a zöldek és a szélsőjobboldali alakulatok megerősödését. A környezetvédők mindösszesen mintegy 30 képviselőhelyet tudhattak immár maguknak, háromról hétre emelve azon országok számát, melyekben átlépték a bejutási küszöbértéket. A szélsőjobb pedig 21 képviselőre emelte létszámát, mely immár a mindösszesen 518 képviselői helynek mintegy 4%-át jelentette.[35]

Olaszországban ismét a DC nyerte a választásokat, így a PCI 1984-es győzelmét nem tudta megőrizni. Ennek közvetlen oka, hogy 1984-hez képest 2 millió szavazatot veszített, mandátumainak száma így öttel (27-ről 22-re) csökkent. A választási eredmény érdekessége, hogy ugyan a DC is elveszített további 100 ezer szavazatot az öt évvel korábbihoz képest, mégis meg tudta nyerni ezzel a választókat. Jelentősen megerősödött a PSI, amely 9-ről 12-re emelte helyeinek számát. A baloldalon megjelenő környezetvédő erők különböző listákon (Zöld Listák Szövetsége, illetve Zöldek-Szivárvány) szintén képviselethez jutottak mindösszesen öt (három, illetve kettő) hellyel, valamint képviselethez jutott a radikális jobboldali elszakadáspárti

[34] PASQUINUCCI 2013: 311.
[35] PASQUINUCCI 2013: 311–312.

Lombard Liga is. Az eredményekben „üde színfoltként" jelentkezik a Kábítószerek Legalizálóinak Ligája, mely 430 ezer szavazatot szerzett, és mint single-issue párt szintén képviseletet nyert.

Mindhárom választás tekintetében elmondható, hogy továbbra is elenyészőnek számítottak a külföldön leadott szavazatok, és azok érdemben nem befolyásolták a választások kimenetelét. A jobb-bal törésvonal mentén a külföldi és belföldi szavazatok tekintetében eltérő tendencia nem jelentkezik: az erősorrend szinte mindegyik választás esetében megegyezik. Így amikor a PCI 1984-ben történelmi győzelmet aratott a kereszténydemokraták felett, az a külföldi szavazatokban is – arányosan – megmutatkozott. A mintegy 10 évet átfogó választási eredmények – apróbb eltérésekkel – egy konstans pártrendszert festenek le, kiegyensúlyozott erőviszonyokkal, stabil pártrendszerrel.

4. A baloldal választási eredményei a nemzeti (képviselőházi és szenátusi) 1979-től választásokon az első köztársaság végéig

Előzmények

A politikai küzdőtér két legjelentősebb pártja a Kereszténydemokrata Párt (Democrazia Cristiana – DC) és a kommunista párt (Partito Comunista Italiano – PCI) a hatvanas-hetvenes évek elejéig többé-kevésbé megtartották választóikat: a regionális és az országos választásokon mindent összevetve szinte alig változó eredményeket értek el.[36] „Ólomévek" (anni di piombo) – Olaszországban gyakorlatilag így emlegetik a hetvenes éveket. Ebben az évtizedben az olasz állam súlyos és mély válságon ment keresztül, mindennaposak voltak a jobb- és baloldali szélsőségesek fegyveres fellépései úgy az államhatalom, mint egymás ellen.[37] Olaszország az 1970-es években újólag a szovjet szándékok homlokterébe került, tekintettel arra, hogy a belpolitikai stabilitás hiánya, a nehezedő bel- és külgazdasági feltételek, és nem utolsósorban az Olasz Kommunista Párt potenciális kormányzati tényezőként való jelenléte elvileg nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy az olasz csizmán egy olyan fordulat megy végbe, amelynek következményeképpen gyengülhet a nyugati szövetségi rendszer kohéziója – attól függetlenül, hogy a harminc százalékos választási eredmények körül tanyázó PCI elfogadta az ország NATO tagságának tényét – vagyis Itáliát nem kívánta leválasztani a nyugati szövetségi rendszerről.[38] Az egyedüli párt, amely ebben az időben szignifikáns sikert tudott felmutatni, a neofasiszta Olasz Nemzeti Mozgalom (MSI – Movimento Sociale Italiano) volt, amely 1972-ben egyértelműen jónak mondható kilenc százalékos eredményt ért el.[39]

[36] ANDREIDES Gábor: *Az „ólomévek" Olaszországa.* In: *Grotius online*,[2009] http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FDJHOK
[37] ANDREIDES 2009: 37.
[38] M. SZEBENI Géza: *Kádár Rómában (1977).* In: *Grotius online,* 2010.01.30. http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DNUYDW
[39] ANDREIDES 2009: 37.

A hetvenes évek közepére azután a politikai preferenciák és erőviszonyok is megváltoztak: 1975. június 15–16-i önkormányzati választások eredményei több mint háromszázalékos kereszténydemokrata veszteséget, és több mint ötszázalékos kommunista nyereséget mutattak. Ez pedig azt jelentette, hogy míg a hatvanas években nem volt ritka a tíz vagy több mint tíz százalékpontnyi különbség a két nagy párt között, addig ez a differencia a hetvenes évek közepére 1,8 százalékra csökkent. Az olasz politikai és társadalmi életben a hetvenes éveket rendkívüli „zsúfoltság" jellemezte: Olaszország hivatalosan elismerte a Kínai Népköztársaságot (1970), a belpolitikai életben a köztársaság kikiáltása óta először történik meg, hogy a köztársasági elnök feloszlatja a parlament két házát (1972), a nemzetközi terrorizmus Olaszországba érkezik arab terroristáknak a római repülőtéren végrehajtott és 28 halálos áldozatot követelő merényletével (1973), újfasiszta terroristák felrobbantják a Bologna és Firenze között közlekedő Italicus expresszt (1974), kitör a Lockheed-botrány, amelyben az amerikai cég – az Olaszországgal kötendő sikeres repülőgép-vásárlás reményében – korrumpál több kormányzati tisztviselőt, és amelynek következményeként Giovanni Leone (1908–2001) köztársasági elnök lemondásra kényszerül (1976), Sandro Pertini (1896–1990) személyében pedig egy volt partizán kerül az államfői székbe (1978).[40]

A szocialista politika - főként a párt magatartási és viselkedési mintái, a politikai kérdések megítélésének normái – 1976-ban a sovány választási eredmény sokkhatása után vett fordulatot. A római Midas Hotelban júliusban tartott központi bizottsági ülés legfontosabb döntése az volt, hogy az akkor 42 éves Bettino Craxit választották a párt főtitkárának.[41] A Moro-gyilkosságot követően 1978. nyarán az Olasz Szocialista Párt ázsióját részben Craxi elánját emelte ki az is, hogy Pertini személyében szocialista köztársasági elnököt választottak és Pertini csakhamar hallatlanul népszerű lett.[42]

Mindig is tudott dolog volt, az Olasz Kommunista Párt vezetője, Berlinguer kezdeményezte „történelmi kompromisszum"-nak akadtak tisztázatlan pontjai és ezeket vitatták a pártban és az egész munkásmozgalomban, annak szocialista-szociáldemokrata szelvényeiben, vitatták partneri oldalról a kereszténydemokraták is, továbbá külföldről, Itália legfőbb szövetségese, az Amerikai Egyesült Államok részéről súlyos kifogásokat emeltek (NATO-országban nem akartak kommunistákat a kormányban), a moszkvai Kreml vezetői sem osztották a koncepciót (felfogásukkal ellenkezett a többpártrendszeres pluralista megoldásokra törő irányzat). Andreotti viszont, mint a kompromisszum legfőbb, a kereszténydemokraták részéről megbízott gyakorlati kivitelezője – Moro elrablása után jelentékeny invesztitúrával felhatalmazva – csak jóval a történtek után célzott arra, majd világosan kifejtette kételyeit az elképzelésről. És ezek a kételyek nem elhanyagolható különbségeket mutattak ahhoz képest, ami kivehető volt Berlinguer és Moro előzetes tárgyalásainak bizalmi légköréből, a tárgyalások tartalmi tematikájából, hangulatából és várható következményeiből, a PCI kormányra jutása elérhető közelségben találtatott, bár ezt maga Moro is homályba és ködbe burkolta. Andreotti Berlinguer halálára 1984-ben

[40] ANDREIDES 2009: 37–38.
[41] PANKOVITS 2010: 232.
[42] PANKOVITS 2010: 233.

megjelentetett interjújában kijelentette, a „történelmi kompromisszum” kifejezéséről jelentős zavarok forogtak közkézen – a kommunista párt alapszervezeteiben például nem magyarázták meg eléggé, miért is kell a PCI részéről eladdig űzött és agyonbírált DC-vel szövetkezni – , valamint határozottan érvelt amellett, hogy sem a DC-ben, sem a kommunistáknál nem lehettek felelős vezetők, akik csak a két párt megállapodására gondoltak volna, lebecsülve más politikai erők létét és szerepét.

4.1. Az 1979. évi választások

Az 1979. évi képviselőházi választások ismételten a DC győzelmét hozták, amely 14 millió szavazattal 262 parlamenti képviselőhelyet nyert el.[43] Második helyen – immár szinte szokásos módon - a kommunisták végeztek több mint 11 millió szavazattal és 201 mandátummal. A szocialisták harmadik helye sem volt a szokványostól eltérő: 3,6 millió szavazattal és 62 képviselővel végeztek. Alapvetően egyebekben sem változtak a parlamentben helyet foglaló pártok: a szociáldemokrata párt, a radikálisok, a liberálisok, az újfasiszták és a republikánusok lettek részesei az új törvényhozásnak. Nóvumként két helyi képviseletet ellátó szervezet jelent meg egy-egy mandátummal: a Valle d’Aosta-i Unió, mely a demokratikus proletárokkal közös jelöltje által nyerte el képviseletét, valamint a Triesztért Egyesülés, mely szintén egyéni jelöltet juttatott be a parlamentbe. A győztes pártok szinte egy az egyben ugyanazt az erősorrendet tudták felmutatni az ugyanakkor megrendezett és egyszerre lebonyolított szenátusi választásokon:[44] hozzá kell ugyanakkor tenni, hogy abszolút értékben mindegyik párt kevesebb szavazatot kapott (így például a kommunisták a képviselőháznál mintegy közel másfélmillióval kevesebbet), de ennek nem csupán az esetleges eltérő pártpreferenciák adták okát (vagyis hogy egy-egy választópolgár más pártot preferált a képviselőházi és mást a szenátusi választásokon), hanem az, hogy a szenátusi választások tekintetében a választásra jogosultsági korhatár magasabb a képviselőháznál, így a szavazásra jogosult állampolgárok abszolút száma is jelentősen alacsonyabb. Mindezek ugyanakkor az erőviszonyokon nem változtattak.

A negyedik Andreotti-kormány csak kereszténydemokrata miniszterekből állt, és a rendkívüli körülmények miatt a „nemzeti szolidaritás kormányszövetségeként” lépett fel, a PCI valamennyi képviselőjének támogatásával. A „nemzeti szolidaritás kormánya” azonban nem jelentette a történelmi megegyezés lényegének megvalósulását. 1947 óta az első kormány volt ugyan, amely olyan parlamenti többségre támaszkodott, amelynek egyenjogú tagja volt a kommunista párt is, de jóformán csak a terrorizmus elleni legsürgősebb teendőkkel tudott foglalkozni. A szövetség válságról válságra bukdácsolva ugyan fennmaradt 1980 elejéig (negyedik és ötödik Andreotti-kormány, első Cossiga-kormány), újítóképessége azonban, amely ki sem tudott bontakozni, teljesen kimerült. A kereszténydemokraták, a szocialisták és a régi középpártok úgy döntöttek, hogy visszatérnek a középbal kormányzáshoz. A DC 14. kongresszusának határozata (1980. február 20.) egyértelműen kimondta, hogy a párt nem működik együtt a PCI-vel. Vagyis a DC visszatért a conventio ad excludendum elvéhez és gyakorlatához. Azzal, hogy a kormányzásból eleve kizárta a legnagyobb ellenzéki erőt,

[43] Lásd a 6.sz. táblázatot.
[44] Lásd a 7.sz. táblázatot.

blokkolta a pártok demokratikus versengését, és lényegében megbénította az olasz politikai rendszert, hiszen a kormányzás szempontjából csak a középbal erőket nyilvánította legitimnek.[45] A középbal kormányzás újraélesztése során ráadásul a „kormányozhatóság érdekében" kisebb módosításra is szükség volt, így bevonták a kormányba az Olasz Liberális Pártot is, amely a régi középbal kormányzás idején jobboldali ellenzékben volt, így az 1980 utáni kormányokat az olaszok már nem is középbal kormányoknak, hanem ötpártiaknak nevezték. A kereszténydemokrata–szocialista–szociáldemokrata–köztársaságpárti–liberális kormánykoalíció a közvélemény nagy részénél nem aratott tetszést, de a benne részt vevő pártoknak ez volt a legkényelmesebb megoldás. Helyzetüket megkönnyítette, hogy a PCI az 1979. június 3–4-i választásokon meggyengült (30,4 százalékot ért el). Közben komoly gondokat okoztak a sorozatban kipattanó politikai és pénzügyi botrányok, amelyek a kormánypártokat egyenként és a koalíciót egészében [46] kompromittálták. A kereszténydemokrata Armando Forlani kormánya kénytelen volt lemondani (1981. május 26.). Közben 1981 márciusában napfényre került a Sindona-ügy is, amely a kormányzó politikai pártok több vezetőjének a korruptságát bizonyította. Akkorra a közvélemény annyira érzékennyé vált a korrupcióval szemben, hogy a DC vezetése jobbnak látta, ha átengedi a kormányalakítást a legkevésbé kompromittált és legkisebb (mindössze három százalékos választói támogatottságot élvező) kormánypártnak, az Olasz Republikánus Pártnak. Így lett Olaszországnak 1981. június 28-én, a köztársaság történetében először, nem kereszténydemokrata miniszterelnöke Giovanni Spadolini személyében.[47]

4.2. Az 1983. évi választások

A PSI kilépett a kormányszövetségből, a köztársasági elnök pedig nem tehetett mást, kiírta a választásokat.[48] Az 1983. június 26–27-i parlamenti választáson a DC jelentősen visszaesett (a képviselőházban 32,9 százalékot kapott, 5,4 százalékkal kevesebbet, mint 1979-ben, miközben a szocialista párt két százalékkal többet). A PCI megközelítette a DC-t, mivel a DC 1979-hez képest közel kétmillió szavazatot veszített el. A kommunisták is veszítettek támogatottságukból (mintegy 100 szavazatot), de ez még mindig jelentősen kevesebb volt annál, amelyet a kereszténydemokratáknak kellet elszenvedniük; vagyis a kommunisták habár veszítettek támogatottságukból, mégis sikerként könyvelhették el választási eredményüket, és úgy is lehet értelmezni, hogy a „ki bukik többet?" versenyt a kereszténydemokraták nyerték meg. A szocialisták ellenben mintegy 700 ezer szavazatot nyertek. A kereszténydemokraták kénytelenek voltak ismét hátralépni, hozzájárulni, hogy Craxi alakítson kormányt. Történelmi esemény volt ez, hiszen a párt 1892-es megalapítása óta először adhatott miniszterelnököt. Craxi tehetségét bizonyítja, hogy majdnem négy évig a kormányrúdnál tudott maradni. Ezt főként a gazdaság teljesítményének köszönhette.[49]

[45] HORVÁTH Jenő: *Olaszország és a Keresztény Demokrácia (1943–1994).* In: *Múltunk,* 2007/3., 268.
[46] HORVÁTH 2007: 268.
[47] HORVÁTH 2007: 269.
[48] HORVÁTH 2007: 269.
[49] HORVÁTH 2007: 269.

A szenátusi választási eredmények sem mutattak ettől eltérő képet, ahol a DC előnye a PCI-vel szemben csupán félmillió szavazatra apadt.[50] Mintegy tíz százalékkal több szavazatot nyertek el az 1979. évihez képest az újfasiszták, de ez önmagában az olasz pártokrácia struktúráján egyáltalán nem változtatott.

Úgy tűnik – a jelen távlatából – , hogy a PCI nem tudott felülemelkedni pártérdekein. Elhatalmasodott rajta az a tudat, mely szerint a kommunista 34 százalék a szocialista 10 százalékkal szemben az örökérvényű munkásmozgalmi hegemónia garanciája, és ezt a hegemóniát nem engedheti át a kormányzati előnyöktől és a korrupciótól megfertőzött szocialista pártnak. Annál kevésbé, minthogy az 1983-as választásokon gyengén (32,9 százalék) szereplő DC-vel szemben a szocialista pártnak (Craxinak) esélye nyílt a miniszterelnökségre és evégből a szocialisták külső (csak külső!) támogatásról tárgyaltak az PCI-vel. A PCI nem volt hajlandó megalapozni Craxi személyes szerencséjét, nem nyújtott támogatást a szocialista vezető tervéhez, mert a szocialisták azt sem tárták világosan a PCI elé, hogy milyen feltételek, a partnerek milyen felállási rendje mellett jönne létre egy a kommunisták által támogatandó ötpárti koalíció. Craxi a Berlinguerrel folytatott eredménytelen tárgyalása után a miniszterelnökségről megállapodott a DC-vel.[51] A PSI 1984-ben már gőgösen, a saját miniszterelnöke vezetett kormány sikereinek dicsőségében fürdött, Itália kilábalt a krízisből, újra gazdasági expanziót élvezett, Angliával futott versenyt a legfejlettebb ipari államok rangsorában az ötödik helyért.[52] A PCI-t a PSI közreműködésével az olasz politikai pártok összefogása tartotta távol a kormányrúdtól, a közvetlen kormányzati részvételtől; a PCI-vel szemben érvényesítették a conventio ad excludendum mechanizmusát. A PSI felelőssége ebben az összefüggésben nem kerülhető meg.[53] A baloldali történeti irodalom korábban következetesen bírálta a conventio ad excludendumot, ezen túlmenően azonban nem világos miért a szovjet köteléket hibáztatják, miért hárítanak minden felelősséget a Szovjetunióra azért, mert a PCI nem tudott kormányzati hatalmat szerezni. Ugyanis a szovjet kötelék elszakítása után sem rajzolódott ki semmiféle jele a belpolitikai helyzet alternatívájának, a conventio ad excludendum felmondásának.[54] A PCI 30 százaléka majd még tovább olvad, de az PSI sem tudja átlépni a nyolcvanas évek végéig a 15 százalékos szavazati küszöböt, amivel határozottabban léphetett volna fel a baloldali erőviszonyok elmozdításáért a szocialisták javára.[55] 1984-ben Berlinguer meghalt, majd Craxi megkapta a miniszterelnökséget, a maximumot, amit a pozícióhozam politikai stratégiája és taktikája meghozhatott. Craxi miniszterelnöksége, kormányzati sikerei azonban piciny aszinkronitással egybeestek a pártfinanszírozás botrányaival, amelyek megását a PSI sírját.[56]

[50] Lásd 7.sz. táblázatot.
[51] PANKOVITS 2010: 235.
[52] PANKOVITS 2010: 235.
[53] PANKOVITS 2010: 236.
[54] PANKOVITS 2010: 236.
[55] PANKOVITS 2010: 236.
[56] PANKOVITS 2010: 237.

4.3. Az 1987. évi választások

A PCI – e névvel – és nemzetközi mozgalmon belüli, büszkén vallott diverzitásával 1987-ben utoljára indult a parlamenti választásokon: 26,6 százalékot szerzett, és ezzel tízmillió olasz állampolgár szavazatát tudhatta magáénak. Tízmillió lényegesen kevesebb az 1976-ban elért 12,6 milliós maximumnál, de az erőviszonyok szempontjából a párt továbbra is az egyik leglényegesebb összetevő, és megengedi például a politikai válság 1968-as kiindulásakor tapasztalt erőviszonyokkal való összevetést.[57] Az 1987-es erőviszonyok - természetesen módosulásokkal (már nem elhanyagolható tényező a későbbi Északi Liga) - hasonlítanak a korábbi képletre, az ország politikai problémái nagyjából leképezik az 1968-ban már jellemző intézményi-strukturális, az erőviszonyokból fakadó problémákat. Az erőviszonyokat mutatja, hogy a DC 34,4 és a PSI 14,3%-ot kapott. Említést érdemel továbbá a neofasiszta MSI és szövetségese a Nemzeti Jobboldal 5,9%-a. A többi párt 3-4%-os vagy kisebb.[58] 1987 után azonban a nemzetközi és az olasz helyzet 1968-hoz viszonyított különbségei hirtelen óriásira nőnek. Földcsuszamlásszerű változások következnek be, a bipoláris világ egypólusúvá válik.[59] A várakozásokkal ellentétbe nem elsősorban a PCI-re hullott a nemzetközi romhalmaz, hanem a düledező ötpárti koalícióra, az antikommunista mechanizmusra, a *conventio ad exludendumra*.[60]1987-ben Craxi kénytelen volt átadni a „stafétabotot" a kereszténydemokratáknak. Ezzel azonban nem oldódtak meg a DC aggasztó gondjai. A korábban legkatolikusabb fehér választókörzetekben (például Venetóban is) sorra pozíciókat vesztett.[61] Az 1987-es parlamenti választások azonban nem jeleztek nagy bajt, hiszen a „gazdasági csoda" közepette az olaszok elégedettek voltak. A kereszténydemokraták megint megkapták minden harmadik szavazó voksát (34,4 százalék), 1983-hoz képest több szavazatot kaptak a szocialisták is (14,3 százalék). És a szerencse, a történelmi véletlen is megkönnyítette a helyzetüket. Jelentősen visszaesett ugyanis az Olasz Kommunista Párt: hétszázaléknyi szavazatot vesztett. Bár 26,6 százalékos részesedésével Olaszország második pártja maradt, nyomása a kormányzatra jelentősen meggyengült.[62]

4.4. Az 1989. évi választások és annak politikai körülményei

A nemzetközi kommunista mozgalom, illetve a Szovjetunió megszűnése és szétesése Olaszországban később sajátos "'rendszerváltozási" effektust hívott életre.[63] A kelet-európai rendszerváltozás Olaszországra nagyobb hatást gyakorolt, mint a többi nyugati országra (természetesen Németországot leszámítva), hiszen Itáliában működött a nyugati világ legnagyobb kommunista pártja. Ennek helyét 1990 után egy bizonytalan arculatú baloldali demokrata párt és egy ortodox kommunista párt igyekezett egymással vetélkedve elfoglalni. Mindez új helyzetet teremtett a DC

[57] PANKOVITS 2010: 239.
[58] PANKOVITS 2010: 239.
[59] PANKOVITS 2010: 239–240.
[60] PANKOVITS 2010: 240.
[61]HORVÁTH 2007: 269.
[62] HORVÁTH 2007: 270.
[63] PANKOVITS 2010: 239.

számára is: eloszlott ugyanis a kommunizmustól való félelem, amely 1948 óta mindaddig nagymértékben hozzájárult a kereszténydemokrata vezetésű hatalmi tömb kohéziójához, kormányzópárti „leválthatatlanságához".[64] Az 1990-es évek elejére egyrészt tarthatatlanná vált a pártok túlhatalma, másrészt a régi pártok egyszerre – és valamennyien – eszmei, politikai, pénzügyi és erkölcsi válságba kerültek.[65] A PCI azonban a nemzetközi kommunista mozgalomban a testvérpártoktól eltérő úton indult el, a berlini falat sem ő építette, érvényesülnie kellett tehát bizonyos történelmi igazságszolgáltatásnak abban az értelemben, hogy a kataklizmának nem elsősorban reá, hanem belpolitikai ellenfeleire kellett lesújtania. Az igazságszolgáltatás megillette a pártot, de le kellett rónia adósságát is, miután hosszú évtizedeken át részese volt az összeomlást elszenvedő nemzetközi kommunista mozgalomnak. Osztoznia kellett a vereségében, mégpedig oly módon, hogy a párt karakterének elkerülhetetlenül át kellett alakulnia; meg kellett változtatni a nevét, szimbólumait és ideológiai fegyvertárát. Az óriási "vörös elefántot" készületlenül érte egy ilyen horderejű változás.[66] A nagy változások pillanatában a PCI különböző szervezeti és politikai problémákkal küszködött: 1987-es másfélmilliós taglétszáma rohamosan csökkent 1990-ig l millió 300000-re. Ennél súlyosabbnak tűnik azonban, hogy Berlinguer titkárságának utolsó éveiben, majd a halála után a párt nem állt elő innovatív ajánlatokkal.[67]A közép- és kelet-európai kommunista pártok hatalomvesztésével, a külső támogatás és erőforrás elapadásával, az immel-ámmal, de mindenesetre eszmeileg követett modell (és illúzió) szertefoszlásával megszűnt a "kommunista veszély". Minden formájában „okafogyott" lett a PCI-vel szembeni véd- és dacszövetség, a párt legitimációja elől elhárultak az akadályok. A PCI akár kormányra is kerülhetett, és kiteljesedhetett az olasz demokrácia rendszere, amit a szovjet barátság és a kommunista veszély hangoztatása eddig - a politológia szerint - megakadályozott.[68] Achille Ochetto mégis vette magának a bátorságot, és megtette az első, legfontosabb lépést. 1989. november 12-én egy bolognai gyűlésen, a berlini fal ledőlte után - több hónapos, a párt viszonylag fiatal vezetését marcangoló dilemmát követően bejelentette, hogy új néven alakítanak új baloldali pártot. A bejelentés nemzetközi kontextusát nem lehetett vitatni, de viszont a PCI helyén létrehozandó új politikai szereplő belpolitikai helyének és szerepének megjelölése különböző problémákat vetett fel. A leendő új párt szociáldemokrata jellegéhez ugyanis nem férhetett kétség, de mint tudjuk, a szociáldemokrata pozíciót a PSI foglalta el, és ez nem egy kérdőjelet tett Occhetto kezdeményezéséhez.[69] A PCI vezetőjének üzenete és felhívása a szocialistákhoz a következőképpen szólt: a PCI rendelkezésre bocsátja erejét és szolgálatait a baloldal egységének újjáteremtéséhez, hogy lehetővé váljék az alternatíva, hogy az olasz politikai helyzet kimozduljon stagnáló állapotból.[70]A PSI-ben egyeduralkodó Craxi a PCI "szolgálatainak" elfogadása helyett szívesebben vette volna, ha a kommunista párt az egész nemzetközi mozgalom és ideológia romjai alá kerül.

[64] HORVÁTH 2007: 270.
[65] HORVÁTH 2007: 270.
[66] PANKOVITS 2010: 240.
[67] PANKOVITS 2010: 240.
[68] PANKOVITS 2010: 241.
[69] PANKOVITS 2010: 245.
[70] PANKOVITS 2010: 245.

Várakozó álláspontot hirdetett, és bekapcsolta pártját a "névháborúba": törli a párt nevét, mert állítólag nem tetszik a választóknak; Olasz Szocialista Párt helyett a „Szocialista Egység" elnevezést választja, ezzel is mintegy elébevágva a PCI névváltoztatásának.[71] Occhetto 1990. október 10-én a PCI drámai központi bizottsági ülésén konkretizálta az új pártformáció nevére tett javaslatát. Eszerint a Baloldal Demokratikus Pártja (PDS) néven alakul meg majd a párt.[72] A viták végeredménye röviden összefoglalva a pártszakadás. A Baloldal Demokratikus Pártja mellett Cossutta, Garavini, Bertinotti vezetésével megalakult a Partito della Rifondazione Comunista (PRC – Kommunista Újjáalapítás Pártja), amely azonban nem ragadta magával Occhetto teljes ellenzékét; Natta, Ingrao, Tortorella, Bassolino a PDS-t, illetve a PDS-n belül folytatandó vitát választották.[73]

Az 1989. évi választások legnagyobb vesztesének a PCI utódpártjai voltak tekinthetők. Az utódpártok (PDS és Rifondazione Comunista) mindösszesen egymillióval kevesebb szavazatot kaptak, mint a PCI a legutóbbi választásokon, 1987-ben.[74] A kereszténydemokraták nyertek, de ugyanakkor kétmillió voksot el is veszítettek. A szocialisták továbbra is tartották pozíciójukat, alig csappant meg támogatottságuk 1987-hez képest. A Rifondazione Comunista – új formációjának köszönhetően – több mint kétmillió szavazatot kapott, és ezzel megelőzte az újfasisztákat, de lemaradt a jelentős fejlődést mutató Lombard Liga mögött, mely majdhogynem 3,5 millió szavazatot gyűjtött be. Ismételten elmondható, hogy a szenátusi választásokon kialakult erőviszonyok nem mutattak jelentős eltérést a képviselőházi választásokéhoz képest.[75]

4.5. Az 1992. évi választások

Az 1992. április 5–6-i parlamenti választás igazi politikai földrengést hozott. A képviselőházi választásokon a DC 4,6 százalékot veszített és 29,7 százalékot ért el; a köztársaság történetében soha nem kapott ilyen kevés szavazatot. A szocialista párt 13,6 százalékot kapott, a szociáldemokraták érzékenyebb veszteséget szenvedtek. A nagy összeomlás a hajdani kommunista párt bázisán történt: a Baloldali Demokratikus Párt mindössze 16,1, a Kommunista Újraalapítás 5,6 százalékot ért el. A választás nyertesei a „pártokrácia" ellen protestáló új típusú pártok lettek, főként az Északi Liga (8,7%), amely a hagyományos pártokkal szembeni növekvő bizalmatlanságra és ellenszenvre épített, valamennyi történelmi párttal szembefordult, és – egyebek mellett – tagadta Dél-Olaszország támogatásának szükségességét, a nemzeti szolidaritás eszméjét.[76] A választások után a szocialista Giuliano Amato négypárti kormánya (kereszténydemokrata, szocialista, szociáldemokrata és liberális miniszterekkel) a szembetűnő gazdasági gondok miatt kénytelen volt az eladósodás

[71] PANKOVITS 2010: 246.
[72] PANKOVITS 2010: 246.
[73] PANKOVITS 2010: 247–248.
[74] Lásd a 6.sz. táblázatot.
[75] Lásd a 7.sz. táblázatot.
[76] HORVÁTH 2007: 272–273.

ütemének csökkentését meghatározni fő feladatának.[77] 1992. szeptember végén Olaszország kénytelen volt kilépni az európai pénzügyi unióból. Megnőtt a félelem, hogy a gazdasági és a politikai válság találkozása váratlan robbanást eredményezhet.[78]

Az első köztársaság vége – Összegzés

Craxi elsáncolta magát az ötpárti koalíciós gyakorlat folytatásában, és korábbi - jószerivel egyetlen markáns - reformötletét forszírozta, a köztársasági elnök közvetlen választásának gondolatát, amit még 1990-ben vetett be a köztudatba. A nyilvánvaló elnöki rendszer irányát mutató elképzelés nem látszott összeegyeztethetőnek az olasz politikai kultúra 1945 utáni fejlődésével, nem támogatták sem a kereszténydemokraták, sem (még PCI-formájában) a kommunisták. A politikai intézményrendszer reformja azonban több felől is a közélet homlokterébe került. Mario Segni referendumokat kezdeményezett az intézményi reformokra vonatkozóan.[79] Hamarosan megváltozott a választási rendszer: az idejétmúlt és a kormányzási váltakozást, az alternatívákat akadályozó arányossági elvű szisztéma helyett többségi elveket vezetnek be, megrázkódtatva a politikai rendszert. A pártfinanszírozás tisztába tételének követelése pedig alapjaiban rendítette meg az Első Köztársaság pártjait. A pártfinanszírozás ügyeiben nyomozó vizsgálóbírói csoport („tiszta kezek") eljárásai előidézték a lavinaomlást. 1992. február 17-én csúszópénz elfogadása közben tartóztatták le a szocialista párt egyik milánói exponensét.[80] Április 30-án Pietro Longo, a szociáldemokrata pártvezető került rendőrkézre, majd következett a többi neves politikus. Utolérte a sors a DC vezérét, Arnaldo Forlanit is. A jogszolgáltatás delegitimálta az olasz politikai rendszert, lerántotta a leplet az ún. pártokrácia erkölcstelen struktúrájáról.[81]

A baloldal szempontjából a szocialisták katasztrófája kizárta a régi hagyományok felélesztését, a két eredeti munkáspárt összefogását.[82] Az PSI helyén néhány minipárt próbálkozott a legenda visszaállításával – kísérletük elvetélt, illetve erősen körülhatárolt marginális hatású maradt. Az PSI tagjainak nem elhanyagolható hányada, több vezető exponense - szociológiai felmérések szerint a párt szavazóinak 27 százaléka - Silvio Beriusconihoz csatlakozott a szocialista párt genetikai átalakulásának bizonyságául.[83] 1993 márciusában a bíróságok szinte lefejezték a kormányt és a pártokat. Carlo Azeglio Ciampinak, az Olasz Bank volt kormányzójának a miniszterelnöksége alatt ekkor átmeneti, szakértőkből álló ügyvivő kormány alakult. Új választás kiírása szóba sem jöhetett: a pártok nem mertek és nem akartak a választók elé állni. A Ciampi-kormány két nagy feladatra kapott mandátumot: új választási törvény kidolgozására és a költségvetés elfogadtatására. 1993 végére mind a kettőt

[77] HORVÁTH 2007: 273.
[78] HORVÁTH 2007: 273.
[79] PANKOVITS 2010: 250.
[80] PANKOVITS 2010: 250.
[81] PANKOVITS 2010: 251.
[82] PANKOVITS 2010: 251.
[83] PANKOVITS 2010: 252.

megoldotta, és 1994. január 12-én lemondott. Oscar Luigi Scalfaro köztársasági elnök kiírta a parlamenti választást.[84] A nem egészen két éve választott 11. törvényhozás addigrateljesen elvesztette a legitimitását: minden harmadik szenátor és képviselő ellen ügyészségi vizsgálat folyt korrupciós ügyek miatt; közöttük volt az addigi politikai-kormányzati elit majdnem valamennyi nagysága. A választási kampány első heteiben a volt kormánypártok a szó szoros értelmében összeomlottak. A talpon maradt vezetők igyekeztek menteni, ami még menthető, és új pártokat alakítottak.[85] Az olasz pártrendszer és vele az Olasz Köztársaság történetében ekkor már új szakasz kezdődött: a napjainkban is tartó „második köztársaság" időszaka…[86]

A választási eredmények összehasonlítása alkalmas volt arra, hogy kirajzolja azt a stabil – az utókor által „pártokráciának" titulált – pártrendszeri struktúra körvonalait, mely ugyan látszólag megfelelt a pluralizmus definíciója által felállított követelményeknek, ugyanakkor megállapítható, hogy különösen az ötpárti kormányzás (pentapartito) egy egyre inkább összekovácsolódott, érdekeikben egyező elitet hozott létre. A vázolt időszakra vonatkozólag egyértelműen definiálhatóak azoknak a közös érdekeknek a megnyilvánulásai, melyek korlátozták a valós versenyt, és így a választás valós szabadságát is. Két dologban történt nyilvánvaló megállapodás a hatalmat birtokló öt párt között: egyrészt a kommunisták kizárása a kormányzásból (mégha Craxi a kereszténydemokraták látszólagos meggyengülésekor saját érdekeinek és ambícióinak előmozdítása érdekében tárgyalt a PCI-vel annak esetleges külső kormányzati támogatásáról, de mint később kiderült ez inkább csak egy politikai taktikának volt tekinthető annak érdekében, hogy a kereszténydemokratákból a lehető legtöbbet kicsikarja), másrészt a hatalom megtartásának közös érdeke. Politikai szempontból az első a közös ellenségképet volt hivatott szolgálni (márcsak Craxi ezért sem egyezhetett meg a kommunistákkal, mert így a politikai stratégia egyik nagyon fontos eleme veszett volna el), a második pedig a „tortán való hosszútávú osztozkodás" játékszabályait volt hivatott garantálni. Az Első Köztársaság végével ez a politikai stratégia megszűnt létezni: a pluralizmus némi teret nyert ugyan, de ezzel együtt a gazdasági erők politikai befolyása is jelentősen megnőtt, mely újabb torzításokat okozott a rendszerben. Ha márpedig a fentieket elfogadjuk, akkor megállítható, hogy az Első Köztársaság bukását nem csupán a korrupciós botrányok okozták, hanem a reális választói döntés ellehetetlenülése is, mely a pártrendszer válságát hozta magával. Az állampolgárok immár nem láttak valós alternatívát a látszólag versenyző pártalakulatok között, és úgy értékelték, hogy annak érdekrendszere összekovácsolódott, és a közöttük a „kéz kezet mos" elve érvényesül.

Amennyiben önmagukat a választási eredményeket hasonlítjuk össze, úgy a közvetlen EP-választások kapcsán is megállapíthatjuk, hogy az annak során kialakult erőviszonyok szintén a stabil pártrendszer képét festik le, melyet a második világháború utáni Olaszország tudhat magáénak. Egyetlenegy olyan történelmi momentum alakult ki ezek során, mely túlmutat a már kialakult rendszer keretein: amikor a PCI képes volt (a történelem során először és utoljára) legyőzni a kereszténydemokratákat, még akkor is, ha ez a kiharcolt erőfölény hosszútávon nem volt képes megmaradni.

[84] HORVÁTH 2007: 273.
[85] HORVÁTH 2007: 273.
[86] HORVÁTH 2007: 273.

Visszatérve a témafelvetésben foglaltakra, külön érdemes a pártokrácia szabályai alapján újraértelmezni a jobb- és baloldal dichotómiáját: vajon baloldalinak tekinthető-e az a PSI, mely a kereszténydemokratákkal és másik három jellemzően jobboldalinak tekinthető pártalakulattal létrehozza a conventio ad excludendumot? Ebből válik igazán nyilvánvalóvá, hogy a jobb és bal törésvonalak mentén elhelyezkedő erők – mégha létezésükben a kontinuitás permanens is – változtathatják helyüket a vonalak mentén, és ebben a rendszerben az politikai érdekviszonyok jelentősen nagyobb szerepet játszanak az ideológiai meggyőződésnél.

Táblázatok

1. sz. táblázat

Választási részvételi adatok az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon az választó tagországok mindegyike tekintetében

EP választási éve	választásra jogosultak részvételi aránya	választó országok száma
1979	65,9%	9
1984	63,8%	10
1989	62,8%	12

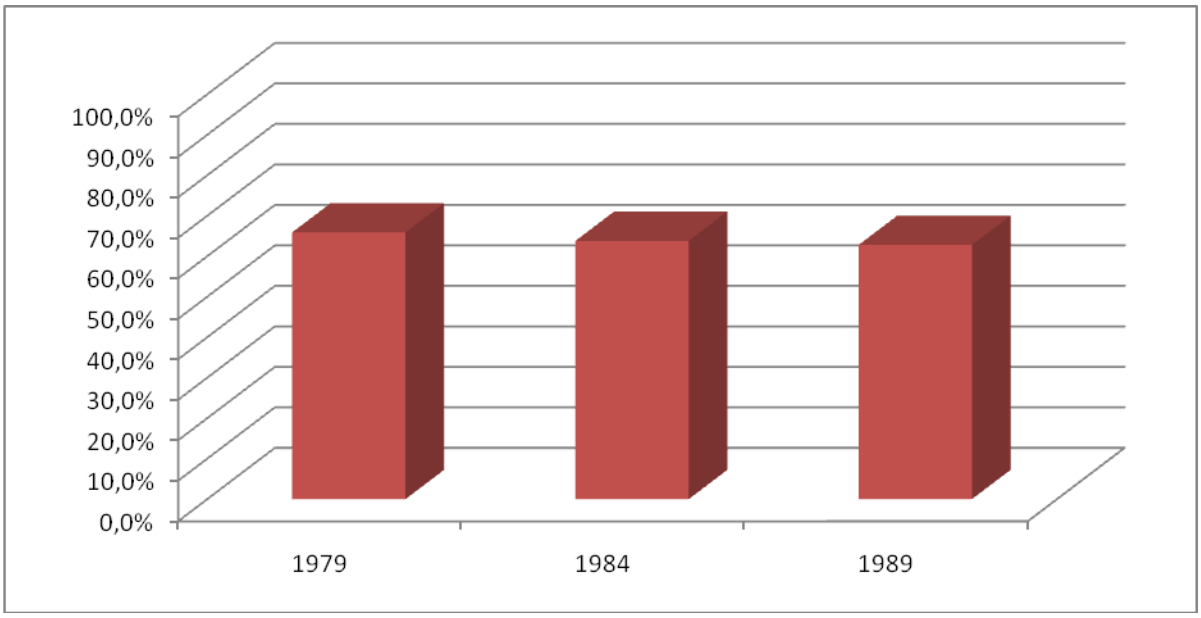

Forrás: Elections in the European Union – A Comparative Overview - International IDEA, The UK Electoral Commission European Parliamentary Elections Seminar, Cardiff, July 2004 - Figure 1.4 Turnout at European Parliament Elections

2. sz. táblázat

Választási részvételi adatok az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon Olaszország tekintetében

1979					
Területi megoszlás	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Olaszország és külföldön leadott olasz szavazatok összesen	42 203 405	36 148 180	453 510	1 105 579	85,65
Olaszország területén leadott szavazatok	41 811 919	36 008 554	451 712	1 092 583	86,12
Külföldön leadott olasz szavazatok	391 486	139 626	1 798	12 996	35,67
Területi megoszlás Olaszországon belül	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Észak-Nyugati Választókerület	11 627 452	10 318 960	162 669	361 261	88,75
Észak-Keleti Választókerület	7 961 253	7 226 465	93 503	199 853	90,77
Közép-Olasz Választókerület	8 225 980	7 321 736	81 401	208 532	89,01
Déli Választókerület	9 633 148	7 533 377	73 616	253 164	78,20
Szigetek Választókerület	4 755 572	3 608 016	40 523	122 801	75,87

1984					
Területi megoszlás	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Olaszország és külföldön leadott olasz szavazatok összesen	44 948 253	37 069 626	712 129	1 928 093	82,47
Olaszország területén leadott szavazatok	44 395 220	36 838 783	709 817	1 897 760	82,98
Külföldön leadott olasz szavazatok	553 033	230 843	2 312	30 313	41,74
Területi megoszlás Olaszországon belül	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Észak-Nyugati Választókerület	12 070 999	10 437 340	n/a	532 579	86,47
Észak-Keleti Választókerület	8 411 803	7 472 920	n/a	292 914	88,84
Közép-Olasz Választókerület	8 713 067	7 506 688	n/a	342 089	86,15
Déli Választókerület	10 540 618	7 821 228	n/a	492 489	74,20
Szigetek Választókerület	5 211 766	3 831 450	n/a	268 022	73,52

1989					
Területi megoszlás	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Olaszország és külföldön leadott olasz szavazatok összesen	46 346 961	37 572 759	1 122 253	2 768 442	81,07
Olaszország területén leadott szavazatok	45 734 319	37 345 449	1 117 974	2 716 452	81,66
Külföldön leadott olasz szavazatok	612 642	227 310	4 279	24 263	37,10
Területi megoszlás Olaszországon belül	**választásra jogosultak száma**	**leadott voksok száma**	**leadott üres szavazólapok száma**	**érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)**	**részvételi arány (%)**
Észak-Nyugati Választókerület	12 399 499	10 406 067	322 962	772 304	83,92
Észak-Keleti Választókerület	8 638 121	7 608 531	214 025	461 741	88,08
Közép-Olasz Választókerület	9 008 530	7 600 174	201 107	510 277	84,37
Déli Választókerület	10 954 744	8 058 765	262 966	657 054	73,56
Szigetek Választókerület	5 346 067	3 899 222	121 193	367 066	72,94

Forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno
http://elezionistorico.interno.it/

3. sz. táblázat

Választási részvételi adatok az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi képviselőházi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében

választási év	választásra jogosultak száma	leadott voksok száma	leadott üres szavazólapok száma	érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)	részvételi arány (%)
1979	42 203 354	38 242 918	836 669	1 571 610	90,62
1983	44 526 357	39 188 182	942 382	2 282 177	88,01
1987	45 692 417	40 586 573	773 475	2 015 065	88,83
1992	47 486 964	41 479 764	872 025	2 232 489	87,35

Forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno http://elezionistorico.interno.it/

4. sz. táblázat

Választási részvételi adatok az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi szenátusi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében

választási év	választásra jogosultak száma	leadott voksok száma	leadott üres szavazólapok száma	érvénytelen szavazólapok száma (a leadott üres szavazólapokkal együtt)	részvételi arány (%)
1979	36 362 037	32 976 304	896 307	1 645 509	90,69
1983	37 603 817	33 402 139	1 049 064	2 313 128	88,83
1987	38 951 485	34 421 230	961 797	2 007 369	88,37
1992	41 053 543	35 633 367	1 133 237	2 304 786	86,80

Forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno http://elezionistorico.interno.it/

5. sz. táblázat

Választási eredmények az 1979., az 1984., és az 1989. évi európai parlamenti választásokon Olaszország tekintetében[87]

Az 1979. évi választások

Terület / Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
Olaszország és külföldön leadott olasz szavazatok összesen		
DC	12 774 320	29
PCI	10 361 344	24
PSI	3 866 946	9
MSI-DN	1 909 055	4
PSDI	1 514 272	4
P.RAD	1 285 065	3
PLI	1 271 159	3
PRI	896 139	2
PDUP	406 656	1
DEM.PROL	252 342	1
PPST	196 373	1
UV	166 393	0
DN-CD	142 537	0
Olaszország területén leadott szavazatok		
DC	12 741 814	
PCI	10 322 539	
PSI	3 854 100	
MSI-DN	1 905 190	
PSDI	1 503 392	
P.RAD	1 280 854	
PLI	1 267 713	
PRI	893 870	
PDUP	400 001	
DEM.PROL	247 701	
PPST	195 396	
UV	164 642	
DN-CD	138 759	
Külföldön leadott olasz szavazatok		
PCI	38 805	
DC	32 506	
PSI	12 846	
PSDI	10 880	
PDUP	6 655	
DEM.PROL	4 641	
P.RAD	4 211	
MSI-DN	3 865	
DN-CD	3 778	
PLI	3 446	
PRI	2 269	
UV	1 751	
PPST	977	

[87] forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno http://elezionistorico.interno.it/

Az 1984. évi választások

Terület / Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
Olaszország és külföldön leadott olasz		
PCI	11 714 428	27
DC	11 583 767	26
PSI	3 940 445	9
MSI-DN	2 274 556	5
PLI-PRI	2 140 501	5
PSDI	1 225 462	3
P.RAD	1 199 876	3
DEM.PROL	506 753	1
PPST	198 220	1
UV-PS.D'AZ.	193 430	1
LIGA VENETA	164 115	0
Olaszország területén leadott szavazatok		
PCI	11 641 955	
DC	11 537 949	
PSI	3 912 599	
MSI-DN	2 265 627	
PLI-PRI	2 134 057	
PSDI	1 208 925	
P.RAD	1 194 935	
DEM.PROL	495 904	
PPST	196 819	
UV-PS.D'AZ.	190 327	
LIGA VENETA	161 926	
Külföldön leadott olasz szavazatok		
PCI	72 473	
DC	45 818	
PSI	27 846	
PSDI	16 537	
DEM.PROL	10 849	
MSI-DN	8 929	
PLI-PRI	6 444	
P.RAD	4 941	
UV-PS.D'AZ.	3 103	
LIGA VENETA	2 189	
PPST	1 401	

Az 1989. évi választások

Terület / Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
Olaszország és külföldön leadott olasz szavazatok összesen		
DC	11 451 053	26
PCI	9 598 369	22
PSI	5 151 929	12
MSI-DN	1 918 650	4
PLI-PRI-FED	1 532 388	4
FED.LISTE VERDI	1 317 119	3
PSDI	945 383	2
VERDI ARCOBALENO	830 980	2
LEGA LOMBARDA-A.NORD	636 242	2
DEM.PROL	449 639	1
L.ANTIPROIB.DROGA	430 150	1
FEDERALISMO	207 739	1
PPST	172 383	1
PARTITO PENSIONATI	162 293	0
Olaszország területén leadott		
DC	11 401 009	
PCI	9 547 911	
PSI	5 112 927	
MSI-DN	1 911 324	
PLI-PRI-FED	1 527 826	
FED.LISTE VERDI	1 306 639	
PSDI	931 395	
VERDI ARCOBALENO	821 281	
LEGA LOMBARDA-A.NORD	634 729	
DEM.PROL	440 285	
L.ANTIPROIB.DROGA	427 292	
FEDERALISMO	205 528	
PPST	171 075	
PARTITO PENSIONATI	162 049	
Külföldön leadott olasz szavazatok		
PCI	50 458	
DC	50 044	
PSI	39 002	
PSDI	13 988	
FED.LISTE VERDI	10 480	
VERDI ARCOBALENO	9 699	
DEM.PROL	9 354	
MSI-DN	7 326	
PLI-PRI-FED	4 562	
L.ANTIPROIB.DROGA	2 858	
FEDERALISMO	2 211	
LEGA LOMBARDA-A.NORD	1 513	
PPST	1 308	
PARTITO PENSIONATI	244	

6. sz. táblázat

Választási eredmények az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi képviselőházi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében[88]

a) Az 1979. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	14 046 290	262
PCI	11 139 231	201
PSI	3 596 802	62
MSI-DN	1 930 639	30
PSDI	1 407 535	20
P.RAD	1 264 870	18
PRI	1 110 209	16
PLI	712 646	9
PDUP	502 247	6
NUOVA SIN.UNITA	294 462	0
DN-CD	229 205	0
PPST	204 899	4
ASSOCIAZIONE PER TRIESTE	65 505	1
MOV.FRIULI	35 254	0
UNIONE VALDOSTANA-DEMPROL-PLI	33 250	1
UNITA' DELLA SINISTRA	23 909	0
PS D'AZ.	17 673	0
DC-PSDI-PRI	13 442	0
POE	7 371	0
PARTITO POPOLARE ITALIANO	6 497	0
FRONTE GIUST.SIC.	5 146	0
PART.CRIST.AZ.SOC.	3 115	0
P.DEM.	3 108	0
PART.BEN.CIV.	2 991	0
PART.POP.CALAB.	2 927	0
FR.NAZ.SIC.	2 749	0
FIORE MARGHERITA	2 123	0
MOV.POP.CRIST.	1 921	0
ASS.VAL.IND	1 907	0
NPP	1 869	0
PART.SIN.DEM.	1 516	0

[88] Forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno http://elezionistorico.interno.it/

Az 1983. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	12 153 081	225
PCI	11 032 318	198
PSI	4 223 362	73
MSI-DN	2 511 487	42
PRI	1 874 512	29
PSDI	1 508 234	23
PLI	1 066 980	16
P.RAD	809 810	11
DEM.PROL	542 039	7
PART.NAZ.PENS.	503 461	0
PPST	184 940	3
LIGA VENETA	125 311	1
LISTA PER TRIESTE	92 101	0
PS D'AZ.	91 923	1
UV-UVP-D.POP.	28 086	1
MOV.FRIULI	26 190	0
PPTT	18 656	0
UN.DIF.PENS.	15 182	0
PART.MON.NAZ.	13 573	0
PART.SUD.TIROL	12 270	0
UN.PEN.PENS.IT.	9 944	0
UNIONE SLOVENA	9 434	0
POE	8 074	0
LISTA DI LOTTA	6 863	0
PART.CRIST.AZ.SOC.	6 354	0
VIV.LIB.	5 257	0
FR.NAZ.SIC.	5 228	0
PART.NAZ.INQ.	4 768	0
MOV.ECOL.SARDO	4 263	0
PLI-PRI-PSDI	4 239	0
MOV.IND.TLT	2 913	0
NUOVA SINISTRA	1 853	0
GIUST. E LIB.	1 692	0
MOV.POP.CRIST.	1 607	0

c) Az 1987. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	13 233 620	234
PCI	10 250 644	177
PSI	5 501 696	94
MSI-DN	2 281 126	35
PRI	1 428 663	21
PSDI	1 140 209	17
P.RAD	987 720	13
LISTA VERDE	969 218	13
PLI	809 946	11
DEM.PROL	641 901	8
LIGA VENETA-PU	298 402	0
PPST	202 022	3
LEGA LOMBARDA	186 255	1
PS D'AZ.	169 978	2
PIEMONT-AUT.REG.	72 064	0
PIEMONT	61 701	0
CPA	55 911	0
UV-ADP-PRI	41 707	1
DC-PCI-PSI-PSDI	29 937	0
ALL.POP.	25 339	0
MOV.LIB.FISCALE	25 046	0
ALL.PENS.	21 342	0
P.VERDE I.VER.E.	20 916	0
MOV.VEN.REG.AUT	18 945	0
MOV.NAZ.IT.CACC.	14 787	0
PNI-CACCIA PESCA	14 306	0
MOV.FRIULI	13 208	0
PART.SUD.TIROL	11 287	0
VERDI IT.-P.ECOL	10 269	0
PARTIDU INDIP.	9 958	0
ALL.UM.	5 585	0
NPP	5 055	0
GIUST. E LIB.	4 793	0
RINASCITA SIC.	2 951	0
PART.NAZ.INQ.	2 898	0
MOV.IND.TLT	2 103	0

Az 1992. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	11 640 265	206
PDS	6 321 084	107
PSI	5 343 930	92
LEGA LOMBARDA	3 396 012	55
RIFONDAZIONE COMUNISTA	2 204 641	35
MSI-DN	2 107 037	34
PRI	1 722 465	27
PLI	1 121 264	17
FED.DEI VERDI	1 093 995	16
PSDI	1 064 647	16
LA RETE-MOV.DEM.	730 171	12
LISTA PANNELLA	485 694	7
LISTA REFERENDUM	319 812	0
PARTITO PENSIONATI	246 379	0
ALTRE LEGHE	220 559	0
PPST	198 447	3
CPA	192 799	0
FEDERALISMO-PENS.UV.	154 621	1
LEGA AUT.VENETA	152 301	1
LA LEGA CAS-PENS.	133 717	0
LISTE AUTONOMISTE	94 583	0
ALTRE LISTE	59 396	0
LEGA D'AZIONE MERID.	53 759	0
MOV.VEN.REG.AUT	49 035	0
VERDI FEDERALISTI	42 647	0
L.VALLE D'AOSTA	41 404	1
GRUPPO DOLCHI-FOSSON	30 724	0
VERDI-VERDI	25 887	0

7. sz. táblázat

Választási eredmények az 1979., az 1983., az 1987., és az 1992. évi szenátusi parlamenti választásokon Olaszország tekintetében[89]

Az 1979. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	12 010 716	138
PCI	9 855 951	109
PSI	3 252 410	32
MSI-DN	1 780 950	13
PSDI	1 320 729	9
PRI	1 053 251	6
PLI	691 718	2
P.RAD	413 444	2
P.RAD-N.SIN.UN.	365 954	0
DN-CD	176 966	0
PPST	172 582	3
ASSOCIAZIONE PER TRIESTE	61 911	0
NUOVA SIN.UNITA	44 094	0
UNIONE VALDOSTANA-DEMPROL-PLI	37 082	1
MOV.FRIULI	31 490	0
UNITA DELLA SINISTRA	19 814	0
PS D'AZ.	15 766	0
PRI-PST-PROGR.SOC.	9 115	0
NUOVA SIN.SARDA	5 512	0
PART.POP.CALAB.	4 009	0
P.DEM.	3 748	0
FIORE MARGHERITA	2 056	0
PART.BEN.CIV.	1 072	0
MOV.AVE	455	0

[89] Forrás: Olasz Belügyminisztérium Választási Adatarchívuma – Ministero dell'Interno http://elezionistorico.interno.it/

Az 1983. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	10 077 204	120
PCI	9 577 071	107
PSI	3 539 593	38
MSI-DN	2 283 524	18
PRI	1 452 279	10
PSDI	1 184 936	8
PLI	834 771	6
P.RAD	548 229	1
PART.NAZ.PENS.	370 756	0
DEM.PROL	327 750	0
PPST	157 444	3
PLI-PRI	127 504	1
PLI-PRI-PSDI	100 218	0
LIGA VENETA	91 171	1
LISTA PER TRIESTE	85 542	0
PS D'AZ.	76 797	1
PLI-PSDI	72 298	0
RINN-MOLISE	33 525	0
LISTA TS-PPPIU	27 940	0
UV-UVP-D.POP.	26 547	1
MOV.FRIULI	23 847	0
PPTT	17 354	0
PART.CRIST.AZ.SOC.	12 588	0
UN.PEN.PENS.IT.	10 895	0
UNIONE SLOVENA	8 904	0
FR.NAZ.SIC.	8 243	0
LISTA DI LOTTA	6 403	0
LISTA TS-UDP	5 678	0

Az 1987. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	10 897 036	125
PCI	9 181 579	101
PSI	3 535 457	36
MSI-DN	2 121 026	16
PRI	1 248 641	8
PSI-PSDI-PR	962 215	9
PSDI	764 370	5
PLI	700 330	3
LISTA VERDE	634 182	1
P.RAD	572 461	3
DEM.PROL	493 667	1
LIGA VENETA-PU	298 552	0
PPST	171 539	2
LEGA LOMBARDA	137 276	1
PS D'AZ.	124 266	1
ALL.LAICA SOC.	84 883	1
PIEMONT-AUT.REG.	60 742	0
PSI-PSDI-PR-VERDI	58 501	1
ALL.POP.PENS	51 790	0
PIEMONT	51 340	0
ALL.DEM.MOL.	49 297	0
CPA	41 135	0
UV-ADP-PRI	35 830	1
DC-PCI-PSI-PSDI-PLI	25 426	0
P.VERDE I.VER.E.	22 006	0
VERDI IT.-P.ECOL	19 127	0
MOV.FRIULI	17 528	0
MOV.LIB.FISCALE	13 915	0
PARTIDU INDIP.	11 818	0
PART.SUD.TIROL	8 551	0
RINASCITA SIC.	5 258	0
PS D'AZ-ALL.F.	4 812	0
PART.NAZ.INQ.	4 103	0
MOV.NAZ.IT.CACC.	2 695	0
NPP	2 507	0

Az 1992. évi választások

Párt	kapott szavazatok száma	elnyert mandátumok száma
DC	9 088 494	107
PDS	5 682 888	64
PSI	4 523 873	49
LEGA LOMBARDA	2 732 461	25
RIFONDAZIONE COMUNISTA	2 171 950	20
MSI-DN	2 171 215	16
PRI	1 565 142	10
FED.DEI VERDI	1 027 303	4
PLI	939 159	4
PSDI	853 895	3
LISTA REFERENDUM	332 318	0
LA RETE-MOV.DEM.	239 868	3
PARTITO PENSIONATI	215 889	0
FEDERALISMO-PENS.UV.	174 713	1
PPST	168 113	3
LISTA PANNELLA	166 708	0
PER LA CALABRIA	143 976	2
LEGA AUT.VENETA	142 446	1
ALTRE LEGHE	141 178	0
LA LEGA CAS-PENS.	134 327	0
LEGA ALPINA LUMBARDA	119 153	1
CPA	116 395	0
LISTE AUTONOMISTE	95 687	0
ALTRI GRUPPI	63 461	0
MOV.VEN.REG.AUT	50 938	0
LEGA D'AZIONE MERID.	49 769	0
LISTA PER IL MOLISE	48 352	1
VERDI FEDERALISTI	47 051	0
L.VALLE D'AOSTA	34 150	1
GRUPPO DOLCHI-FOSSON	31 175	0
VERDI-VERDI	29 217	0
LEGA DELLE LEGHE	24 051	0
MOV.POL.DIF.AUTOMOB.	3 266	0

Pártok rövidítésjegyzéke

Rövidítés	teljes elnevezés olaszul	teljes elnevezés magyar fordítása
ALL.DEM.MOL.	Alleanza Democratica Molisana	Molisei Demokratikus Szövetség
ALL.LAICA SOC.	Alleanza Laica-Socialista	Laikus-Szocialista Szövetség
ALL.PENS.	Alleanza Pensionati	Nyugdíjasok Szövetsége
ALL.POP.	Alleanza Popolare	Népi Szövetség
ALL.POP.PENS	Alleanza Popolare Pensionati	Nyugdíjasok Népi Szövetsége
ALL.UM.	Alleanza Umanista	Humanista Szövetség
ALTRE LEGHE	Altre Leghe	Más (Egyéb) Ligák
ALTRE LISTE	Altre Liste	Más (Egyéb) Listák
ALTRI GRUPPI	Altri Gruppi	Más (Egyéb) Csopotrok
ASS.VAL.IND	Associalzione Valorizzazione dell'Individuo	Az Egyéni Értékekért Egyesület
ASSOCIAZIONE PER TRIESTE	Assiciazione per Trieste	Egyesülés Trisztért
CPA	Caccia Pesca Ambiente	Vadászat Halászat Környezet (Egyesület)
DC	Democrazia Cristiana	Kereszténydemokrácia (Kereszténydemokrata Párt)
DEM.PROL	Democrazia Proletaria	Proletárdemokrácia (Proletár Demokrata Párt)
DN-CD	Democrazia Nazionale - Costituente di Destra	Nemzeti Demokrácia
FED.DEI VERDI	Federazione dei Verdi	Zöldek Szövetsége
FED.LISTE VERDI	Federazione Liste Verdi	Zöldek Listái Szövetsége
FEDERALISMO	Federalismo	Föderalizmus (Egyesület)
FEDERALISMO-PENS.UV.	Federalismo - Union Valdôtaine	Füderalizmus - Valle d'Aosta-i Unió
FIORE MARGHERITA	Fiore Margherita	n/a
FR.NAZ.SIC.	Fronte Nazionale Siciliano	Sziciliai Nemzeti Front
FRONTE GIUST.SIC.	Fronte per la Giustizia alla Sicilia	Igazságot Szicíliának Front
GIUST. E LIB.	Giustizia e Libertá	Igazságosság és Szabadság
GRUPPO DOLCHI-FOSSON	Gruppo Dolchi - Fosson	Dolchi-Fosson Csoport
L.ANTIPROIB.DROGA	Lega Antipribizionisti Sulla Droga	Kábítószerek Legalizálóinak Ligája
L.VALLE D'AOSTA	Lista Valle d'Aosta	Valle d'Aosta-i Lista
LA LEGA CAS-PENS.	La Lega Casalinghe-Pensionati	Háztartásbeliek és Nyugdíjasok Ligája
LA RETE-MOV.DEM.	La Rete - Movimento per la Democrazia	A Hálózat - Mozgalom a Demokráciáért
LEGA ALPINA LUMBARDA	Lega Alpina Lumbarda	Lombard Alpoki Liga

LEGA AUT.VENETA	Lega Autonomia Veneta	Veneto Autonómiájáért Liga
LEGA D'AZIONE MERID.	Lega d'Azione Meridionale	Déli Akcióliga
LEGA DELLE LEGHE	Lega delle Leghe	A Ligák Ligája
LEGA LOMBARDA	Lega Lombarda	Lombard Liga
LEGA LOMBARDA-A.NORD	Lega Lombarda - Alleanza Nord	Lombard Liga - Északi Szövetség
LIGA VENETA	Liga Veneta	Venetoi Liga
LIGA VENETA-PU	Liga Veneta - Pensionati Uniti	Venetoi Liga - Egyesült Nyugdíjasok
LISTA DI LOTTA	Lista di Lotta	Lotta Lista
LISTA PANNELLA	Lista Marco Pannella	Marco Panella Lista
LISTA PER IL MOLISE	Lista per il Molise	Moliséért Lista
LISTA PER TRIESTE	Lista per Trieste	Triesztrért Lista
LISTA REFERENDUM	Lista Referendum (SÍ)	Referendum Lista (IGEN)
LISTA TS-PPPIU	Lista per Trieste – Partito Popolare Pensionati d'Italia Uniti	Triesztrért Lista - Egyesült Olaszországi Nyugdíjasok Népi Pártja
LISTA VERDE	Lista Verde	Zöld Lista
LISTE AUTONOMISTE	Liste Autonomiste	Autonómiapártiak Listája
MOV.ECOL.SARDO	Movimento Ecologico Sardo	Szárd Környezetvédelmi Párt
MOV.FRIULI	Movimento Friuli	Friuli Mozgalom
MOV.IND.TLT	Movimento Indipendenza - T.L.T.	Függetlenségi Mozgalom
MOV.LIB.FISCALE	Movimento di Liberazione Fiscale	Adócsökkentés Mozgalma
MOV.NAZ.IT.CACC.	Movimento Nazionale Italiano Cacciatori	Vadászok Olasz Nemzeti Mozgalma
MOV.POL.DIF.AUTOMOB.	Movimento Politico Diffesa Automobilisti	Gépjárművezetők Védelmének Politikai Mozgalma
MOV.POP.CRIST.	Movimento Popolare Cristiano	Keresztény Népi Mozgalom
MOV.VEN.REG.AUT	Movimento Veneto Regione Autonoma	Veneto Autonóm Régióért Mozgalom
MSI-DN	Movimento Sociale Italiano - Destra Nazionale	Olasz Szociális Mozgalom - Nemzeti Jobb
NPP	Nuovo Partito Popolare	Új Néppárt
NUOVA SIN.UNITA	Nuova Sinistra Unita	Egyesült Új Baloldal
NUOVA SIN.SARDA	Nuova Sinistra Sarda	Szárd Új Baloldal
NUOVA SINISTRA	Nuova Sinistra della Valle d'Aosta	Valle d'Aosta-i Új Baloldal
P.DEM.	Partito Democtartico	Demokratikus Párt
P.RAD	Partito Radicale	Radikális Párt
P.RAD-N.SIN.UN.	Partito Radicale - Nuova Sinistra Unita	Radikális Párt - Egyesült Új Baloldal
P.VERDE I.VER.E.	Partito Verde Italiano - Verdi d'Europa	Olasz Zöld Párt - Európai Zöldek
PART.BEN.CIV.	Partito per il Benessere e	Párt a Jólétért és a Kultúráért

	Civiltá	
PART.CRIST.AZ.SOC.	Partito Cristiano di Azione Sociale	Társadalmi Akció Keresztény Pártja
PART.MON.NAZ.	Partito Monarchico Nazionale	Nemzeti Monarchista Párt
PART.NAZ.INQ.	Partito Nazionale Inquilini	Lakásbérlők Nemzeti Pártja
PART.NAZ.PENS.	Partito Nazionale Pensionati	Nyugdíjasok Nemzeti Pártja
PART.POP.CALAB.	Partito Poplare Calabrese	Calabriai Néppárt
PART.SIN.DEM.	Partito della Sinistra Democratica	Demokratikus Baloldal Pártja
PART.SUD.TIROL	Partito Süd-Tirol	Süd-Tirol Pártja
PARTIDU INDIP.	Partidu Indipendentista (Sardo)	(Szárd) Függetlenségi Párt
PARTITO PENSIONATI	Partito Pensionati	Nyugdíjasok Pártja
PARTITO POPOLARE ITALIANO	Partito Popolare Italiano (PPI)	Olasz Néppárt
PCI	Partito Comunista Italiano	Olasz Kommunista Párt (OKP)
PDS	Partito Democratico della Sinistra	Baloldal Demokratikus Pártja
PDUP	Partito di Unità Proletaria	Ploletár Egység Pártja
PER LA CALABRIA	Per la Calabria	Calabriáért (Mozgalom)
PIEMONT	Piemont	Piemonti Párt
PIEMONT-AUT.REG.	Piemont - Autonomia Regionale	Piemonte Autonóm Régió (Párt)
PLI	Partito Liberale Italiano (Liberali e Democratici Europei)	Olasz Liberális Párt (Európai Liberálisok és Demokraták)
PNI-CACCIA PESCA	Partito Nazionalista Italiano - Caccia e Pesca	Olasz Nacionalista Párt - Vadászat és Halászat
POE	Partito Operaio Europeo	Európai Munkáspárt
PPST	Partito Popolare SudTirolese	Süd-Tiroli Néppárt
PPTT	Partito Popolare Trentino Tirolese	Trentino-Tiroli Néppárt
PRI	Partito Repubblicano Italiano	Olasz Republikánus Párt
PS D'AZ.	Partito Sardo d'Azione	Szárd Akciópárt
PSDI	Partito Socialista Democratico Italiano	Olasz Demokratikus Szocialista Párt
PSI	Partito Socialista Italiano	Olasz Szocialista Párt (OSZP)
RIFONDAZIONE COMUNISTA	Partito della Rifondazione Comunista	Kommunista Újjáalakítás Pártja
RINASCITA SIC.	Rinascitá Siciliana	Sziciliai Újjászületés (Pártja)
RINN-MOLISE	Per il Rinnovamento del Molise	Molise Megújításért (Párt)
UN.DIF.PENS.	Unione Diffesa Pensionati	Nyugdíjasok Védegylete
UN.PEN.PENS.IT.	Unione Pensionati e Pensionandi d'Italia	Olaszprszág Nyugdíjasainak és Nyugdíjazandóinak Egyesülete
UNIONE SLOVENA	Unione Slovena	Szlovén Egység

UNIONE VALDOSTANA	Unione Valdostana	Valle d'Aosta Uniója
UNITA' DELLA SINISTRA	Unitá della Sinistra	Baloldali Egység
UV	Union Valdôtaine	Valle d'Aosta-i Unió
UV-UVP-D.POP.	Union Valdôtaine - Union Valdôtaine Progressiste - Democratici Popolari	Valle d'Aosta-i Unió - Progresszívak Valle d'Aostai Uniója - Népi Demokraták
VERDI ARCOBALENO	Verdi Arcobaleno per l'Europa	Zöldek - Szivárvány pártiak Európáért
VERDI FEDERALISTI	Verdi Federalisti	Föderalista Zöldek
VERDI IT.-P.ECOL	Verdi Italiani - Partito Ecologista (Verdi d'Italia - Partito Ecologico)	Olasz Zöldek - Környezetvédelmi Párt
VERDI - VERDI	Verdi - Verdi	Zöldek
VIV.LIB.	Vivere Liberazione	Élet Szabadon (Párt)

Irodalomjegyzék

ANDREIDES Gábor: *Az „ólomévek" Olaszországa.* In: *Grotius online,* http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FDJHOK

ARATÓ Krisztina, **Koller** Boglárka: *Európa utazása – Integrációtörténet.*Gondolat, Budapest, 2009.

Elections in the European Union – A Comparative Overview - International IDEA. The UK Electoral Commission European Parliamentary Elections Seminar, Cardiff, July 2004

FRANCHI, Paolo: *Giorgio Napolitano – La traversata da Botteghe Oscure al Quirinale.* Rizzoli, Milano, 2012.

GALLI, Giorgio: *Storia del PCI (Livorno, 1921-Rimini, 1991*. Kaos, 1993.

GUALTIERI, Roberto*: L'Italia dal 1943–1992. DC e PCI nella storia della Repubblica.* Carocci, 2006.

Horváth Jenő: *Olaszország és a Keresztény Demokrácia (1943–1994).* In: *Múltunk,* 2007/3., 237–274.o.

KARDOS József, SIMÁNDI Irén (szerk.): *Európai politikai rendszerek.* Osiris, Budapest, 2004.

KENDE Tamás – Szűcs Tamás (szerk.): *Az Európai Unió politikái*. Osiris, Budapest, 2000.

M. SZEBENI Géza: *Kádár Rómában (1977).* In: *Grotius online,* 2010.01.30. http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DNUYDW

MATTERA, Paolo: *Storia del PSI. 1892–1994.* Carocci, 2010.

MRÁZ Ágoston Sámuel: *Az Európai Parlament választásának kialakulása*. In: Lux Ágnes, Navracsics Tibor, Mráz Ágoston Sámuel (szerk.): *Európai Kampánystratégiák 2009.* Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2010. 31–40.

NAVRACSICS Tibor*: Európai Belpolitika: az Európai Unió politikatudományi elemzése.* Korona, Budapest, 1998.

PANKOVITS József: *Az olasz baloldal – Antonio Gramscitól a Demokratikus Pártig.* L'Harmattan, Budapest 2012.

PANKOVITS József: *Az olasz politikai pártok választútja a 20. század végén.* Napvilág, Budapest, 1998.

PANKOVITS József: *Fejezetek a magyar-olasz politikai kapcsolatok történetéből.* Gondolat, Budapest, 2005.

PANKOVITS József: *Giulio Andreotti (1919–2013).* In: *Grotius online,* 2013.08.05. http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=APKQRJ

PASQUINUCCI, Daniele: *Uniti dal voto? – Storia delle elezioni europee 1948–2009.* FrancoAngeli, Milano, 2013.

SERENA, Maria: *Il consenso delle sinistre italiane all'integrazione europea (1950-1969).* In: Diacronie. Studi di Storia Contemporanea: Quando la classe operaia andava in paradiso, 13/2/2012. http://www.studistorici.com/2012/02/13/adesso_numero_9/

SERVICE, Robert: *A World History of Comunism.* Macmillian, London, 2007.

SZENTE Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet 1945-2005.* Osiris, Budapest, 2006.

TÓKA Gábor, BÁTORY Ágnes (szerk.): *A 2004. évi európai parlamenti választások.* Századvég, Budapest, 2006.

VACCA, Giuseppe (szerk.): *Giorgio Napolitano – In mezzo al guado.* Riuniti, 2013.

Adatbázisok

http://www.europarl.europa.eu/portal/en

http://www.corvinusembassy.com/ep/

http://www.storiaxxisecolo.it/

http://www.electoralgeography.com/new/en/category/countries/i/italy

http://elezionistorico.interno.it/